

Paulina Twardoch^{a)}

Sprawy małżeńskie i spadkowe w świetle Kodeksu prawa prywatnego międzynarodowego Monako z 2017 roku

Abstract: On 8 July 2017, the Principality of Monaco adopted — as Law no. 1.448 of 28 June 2017 on Private International Law — the Code on Private International Law. The law constitutes an exceptional example of codification, wherein the legislator of a non-EU member state was largely inspired by solutions adopted in the framework of EU regulations. The first part of this article is intended to present the most interesting of the solutions established in the Code with respect to issues pertaining to marriage. Accordingly, this part of the analysis concentrates on selected conflict of law rules concerning: the celebration of marriage, primary matrimonial regime, matrimonial property regime of the *régime secondaire* type, as well as divorce and legal separation. In the second part, an attempt was made to demonstrate the most interesting provisions of the Code as regards the law applicable to succession.

Notwithstanding several reservations presented in the article, the quality of provisions of the Code on Private International Law pertaining to matrimonial and succession matters is very high. Particularly noteworthy is the fact that a range of modern solutions were introduced in response to the current needs of practice of legal relations in the aforementioned spheres.

Key words: Code on Private International Law of the Principality of Monaco, recognition of marriage celebrated abroad, mutual rights and duties of spouses, third party protection, matrimonial property regime, Council Regulation (EU) 2016/1103, choice of law, Council Regulation (EU) No 1259/2010, Regulation (EU) No 650/2012, domicile, *la réserve*

^{a)} Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

1. Wprowadzenie

Dnia 22 czerwca 2017 r. parlament Księstwa Monako, drugiego najmniejszego państwa na świecie, przyjął Kodeks prawa prywatnego międzynarodowego [dalej: Kodeks p.p.m.]. Kodeks ten został promulgowany i ogłoszony w dzienniku urzędowym Księstwa, Dzienniku Monako, 7 lipca 2017 r.¹ jako ustawa nr 1.448 z dnia 28 czerwca 2017 r. o prawie prywatnym międzynarodowym (Loi n° 1.448 du 28 juin 2017 relative au droit international privé). Zgodnie z art. 69 monakijskiej Konstytucji, wymieniony wyżej akt wszedł w życie następnego dnia po jego ogłoszeniu, tj. 8 lipca 2017 r.²

Przed tą datą, w kosmopolitycznym mikropaństwie, którego populacja składa się z obywateli ponad 140 państw³, brak było kompleksowej kodyfikacji kolizyjnoprawnej. Poza regulacjami zawartymi w kilku konwencjach haskich wiążących Monako⁴ oraz bardzo ogólnym przepisem art. 3 monakijskiego Kodeksu cywilnego [dalej: k.c. monak.], problematyka konfliktu praw unormowana była w sposób punktowy w kilku przepisach szczególnych. Stąd też prawo prywatne międzynarodowe Monako kształtowała głównie jurejurisprudencja. Jak podkreślono w uzasadnieniu projektu ustawy, Kodeks p.p.m. ma zapewnić zwiększenie pewności prawa, a przez to — atrakcyjności Księstwa jako miejsca, w którym warto zamieszkać i/lub podejmować aktywność gospodarczą⁵.

Regulacje wchodzące w skład Kodeksu p.p.m. opracowane zostały przez jednego z najwybitniejszych specjalistów z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego, Profesora Paula Lagarde'a, oraz przez monakijską adwokat, także będącą ekspertem w dziedzinie prawa kolizyjnego,

¹ Journal de Monaco, Bulletin Officiel de la Principauté, du 7 juillet 2017, n° 8.337, p. 1803 et s. Dziennik Ustaw Księstwa dostępny na stronie: <https://journaldemonaco.gouv.mc/Journaux/2017/Journal-8337/Loi-n-1.448-du-28-juin-2017-relative-au-droit-international-prive>.

² Materiały legislacyjne dostępne na stronie Rady Narodowej Monako: <http://www.conseil-national.mc/index.php/textes-et-lois/lois/item/21-1448-loi-relative-au-droit-international-prive>.

³ Zob. M. Revillard: *Monaco: adoption d'une loi relative au droit international privé*. »Defrénois« 30/11/2017, n° 29, s. 17 i nast.

⁴ W szczególności, Monako jest stroną Konwencji haskiej z 1996 r. dotyczącej odpowiedzialności rodzicielskiej i środków ochrony dzieci, Konwencji haskiej z 2000 r. w sprawie ochrony osób dorosłych, a także Konwencji haskiej z 1985 r. dotyczącej trustów.

⁵ Zob. Uzasadnienie projektu ustawy [Projet de loi relative au droit international privé. Exposé des motifs], s. 2—4, tekst dostępny na stronie: <http://www.conseil-national.mc/index.php/textes-et-lois/projets-de-loi/item/21-912-projet-de-loi-relative-au-droit-international-prive>; M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

Géraldine Gazo. Ponadto, istotny wkład w prace nad ustawą wniósł Profesor Bernard Audit⁶.

Kodeks p.p.m. normuje kwestie jurysdykcji, właściwości prawa oraz uznawania i wykonywania orzeczeń. Składa się on z części ogólnej (Tytuł I) oraz części szczegółowej. Ta druga obejmuje następujące tytuły: Tytuł II — *Osoby fizyczne*, poświęcony takim zagadnieniom, jak: zdolność osoby fizycznej, sprawy małżeńskie, pochodzenie i adopcja, zobowiązania alimentacyjne oraz dziedziczenie; Tytuł III — *Zobowiązania*, poświęcony zobowiązaniom umownym i pozaumownym; Tytuł IV — *Prawo rzeczowe*; Tytuł V — *Trusty*. Dodatkowo, mocą przepisów Tytułu VI, uchylono lub zmodyfikowano szereg unormowań Kodeksu cywilnego i Kodeksu postępowania cywilnego.

Podkreślenia wymaga fakt, że omawiana ustawa stanowi wyjątkowy przykład kodyfikacji, w przypadku której ustawodawca państwa członkowskiego UE w bardzo szerokim zakresie inspirował się rozwiązaniami przyjętymi w ramach rozporządzeń unijnych⁷. Co znamienne, uzasadniając takie podejście, wskazano: „ponieważ te akty międzynarodowe stanowią otoczenie prawne Monako, monakijski system prawny nie mógłby ich zignorować, chyba że za cenę poważnych trudności w stosowaniu prawa czy też za cenę sprzeczności rozwiązań” (tak w uzasadnieniu projektu ustawy)⁸; „wydaje się nierealistyczne, aby Księstwo ignorowało swoje bezpośrednie otoczenie prawne” (tak w Raporcie Komisji Legislacyjnej)⁹.

Postawa ta zasługuje na uwagę polskiego Czytelnika zwłaszcza w kontekście negatywnego stanowiska Polski, państwa członkowskiego Unii Europejskiej, wobec trzech rozporządzeń unijnych dotyczących prawa rodzinnego, a ściślej: rozvodu i separacji prawnej (Rzym III)¹⁰ oraz małżeńskich ustrojów majątkowych i stosunków majątkowych w zarejestrowanych związkach partnerskich¹¹.

⁶ Zob. Rapport sur le projet de loi, n° 912, relative au droit international privé, s. 1—2; tekst dostępny na stronie: <http://www.conseil-national.mc/index.php/textes-et-lois/projets-de-loi/item/21-912-projet-de-loi-relative-au-droit-international-privé>; M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

⁷ Zob. Uzasadnienie..., s. 5—6; Rapport..., s. 28; M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

⁸ Uzasadnienie..., s. 6.

⁹ Rapport..., s. 28.

¹⁰ Wobec rozłamu grupa państw zdecydowała się zawiązać wzmocnioną współpracę wokół rozporządzenia, które ostatecznie zostało przyjęte jako rozporządzenie Rady (UE) nr 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozvodu i separacji prawnej. Dz.Urz. UE L 343 z dnia 29 grudnia 2010 r., s. 10—16.

¹¹ Rozporządzenia te przyjęte zostały ostatecznie w gronie państw, które zdecydowały się zawiązać między sobą wzmocnioną współpracę, jako: rozporządzenie Rady (UE) nr 2016/1103 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie

Celem pierwszej części poniższej analizy jest ukazanie najbardziej interesujących spośród rozwiązań ustanowionych w Kodeksie p.p.m. w odniesieniu do kwestii wpisujących się w problematykę małżeństwa. I tak, ta część opracowania koncentruje się wokół wybranych regulacji kolizyjnoprawnych dotyczących: zawarcia małżeństwa, małżeńskiego ustroju podstawowego, małżeńskiego ustroju majątkowego o charakterze *régime secondaire* oraz rozvodu i separacji prawnej. W ramach drugiej części podjęto próbę przedstawienia najciekawszych unormowań Kodeksu p.p.m. poświęconych zagadnieniom prawa właściwego w zakresie spraw spadkowych.

2. Sprawy małżeńskie

2.1. Zawarcie małżeństwa

Zgodnie z regułą z art. 32 Kodeksu p.p.m. forma zawarcia małżeństwa w przypadku, gdy małżeństwo jest zawierane/zostało zawarte przed organem publicznym monakijskim, podlega prawu monakijskiemu. Wedle zaś reguły z art. 33, z zastrzeżeniem przepisów o klauzuli porządku publicznego, przesłanki materialne zawarcia małżeństwa w przypadku małżeństwa zawieranego/zawartego w Monako oceniać należy w stosunku do każdego z małżonków wedle jego prawa ojczystego z chwili zawarcia małżeństwa. Warto w tym miejscu wspomnieć, że podczas prac legislacyjnych dyskutowano na tle tego ostatnio przywołanego rozwiązania nad zarzutami analogicznymi do tych, które kilka lat temu sformułowano w Polsce pod adresem art. 48 projektu ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym, przewidującego — podobnie jak regulacja monakijska — poddanie oceny możliwości zawarcia małżeństwa przez daną stronę prawu ojczystemu tejże strony. Tytułem przypomnienia należy wskazać, że zastrzeżenia, jakie pojawiły się w toku prac sejmowych nad polską regulacją, stanowiły przejaw obaw, iż projektowany przepis wprowadza do polskiego prawa „tylnymi drzwiami” małżeństwa i związku partner-

jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych (Dz.Urz. UE L 183/1 z dnia 8 lipca 2016 r., s. 1—29) oraz rozporządzenie Rady (UE) nr 2016/1104 z dnia 24 czerwca 2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich (Dz.Urz. UE L 183 z dnia 8 lipca 2016 r., s. 30—56).

skie osób tej samej płci (ostatecznie przyjęto w art. 48 ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym z 2011 r. właściwość prawa ojczyściego każdej ze stron, nie uzupełniając tego rozwiązania o proponowaną wówczas przez autorów wspomnianych zarzutów szczegółową klauzulę porządku publicznego)¹². Analogicznie, przeciwko regulacji projektowanej w ramach ustawy monakijskiej wysunięto tezę, iż regulacja ta „może prowadzić do usankcjonowania w Monako na przykład małżeństwa poligamicznego”¹³. Jak jednak, obalając to twierdzenie, wskazał Thierry Crovetto, sprawozdawca Komisji Legislacyjnej, ustanowiona w art. 27 Kodeksu p.p.m. klauzula porządku publicznego (mająca charakter ogólny — przyp. P.T.) pozwoli uniknąć takiego skutku¹⁴.

Bardzo interesujące, nowoczesne rozwiązanie ustanowiono w art. 34 Kodeksu p.p.m. Dotyczy ono małżeństw zawartych za granicą. Otóż w odniesieniu do takich małżeństw, w zakresie, w jakim chodzi o **zawarcie** związku małżeńskiego, przyjęto metodę uznania sytuacji prawnej, przy czym — w ramach tej metody — **przesłanką akceptacji** przez monakijski porządek prawny istnienia i ważności danego małżeństwa jest okoliczność, iż **małżeństwo zostało ważne zawarte w świetle legis loci celebrationis**. Jednocześnie określono także przesłanki negatywne, wykluczające uznanie w Monako związku małżeńskiego zawartego za granicą. I tak, uznaniu nie podlega małżeństwo sprzeczne z monakijskim *ordre public* lub zawarte za granicą w oczywistym zamiarze obejścia prawa monakijskiego.

Przyjęcie opisanej metody uzasadniono potrzebą zapewnienia stabilności sytuacji prawnych ukształtowanych za granicą, pod rządem obowiązującego w danym państwie prawa. Jak podniesiono w uzasadnieniu projektu omawianej ustawy, „byłoby szokujące, gdyby małżeństwo, zawarte zgodnie z *lege loci celebrationis* i z którego pochodziłyby dzieci, zostało po wielu latach od jego zawarcia uznane za nieważne/nieistniejące z tego powodu, że nie była spełniona któraś z przesłanek możliwości zawarcia małżeństwa wynikających z prawa, które zastosowałby monakijski organ publiczny, gdyby to przed nim dane małżeństwo miało zostać zawarte”¹⁵.

Przedstawione podejście i zwrócenie się w rozpatrywanym zakresie ku metodzie uznania sytuacji prawnej zasługuje na aprobatę. Należy przy tym zauważyć, że omawiane rozwiązanie jest zgodne ze współczes-

¹² Szerzej na ten temat zob. M.A. Zachariasiewicz: *Nowa ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym a małżeństwa i związki osób tej samej płci*. PPPM 2012, T. 11, s. 72 i nast.

¹³ Zob. Rapport..., s. 19.

¹⁴ Zob. ibidem.

¹⁵ Uzasadnienie..., s. 32.

nymi tendencjami¹⁶. Zastrzeżenia może budzić jedynie to, iż analizowany przepis interpretowany w świetle normy z art. 24 Kodeksu p.p.m. nakazuje kierować się w ramach opisanej metody jedynie prawem merytorycznym państwa zawarcia małżeństwa, z wyłączeniem jego norm kolizyjnych. Zgodnie wszak z normą z art. 24 Kodeksu p.p.m. odwołanie się w Kodeksie do prawa jakiegoś państwa należy rozumieć jako odwołanie się do norm merytorycznych wchodzących w skład tego prawa, z pominięciem jego norm prawa prywatnego międzynarodowego. Przeprowadzona w ten sposób wykładnia prowadzi do wniosku, że przepis art. 34 Kodeksu p.p.m. nie przewiduje kierowania się postanowieniami prawa, które jako właściwe dla możliwości zawarcia małżeństwa wskazuje norma kolizyjna *legis loci celebrationis* i które jako takie — w przypadku, gdy w danym stanie faktycznym występował w chwili zawarcia małżeństwa doniosły element międzynarodowy — zastosował, a przynajmniej powinien był zastosować, organ, przed którym zawierane było małżeństwo. Tymczasem, tylko przy dopuszczeniu do głosu tego właśnie prawa omawiany instrument może w pełni służyć zapewnieniu (w zakresie istnienia i ważności małżeństwa) transgranicznej stabilności sytuacji prawnej małżonków. Pod tym względem unormowania z art. 34 Kodeksu nie można ocenić tak wysoko, jak jest to uzasadnione w przypadku analogicznej regulacji holenderskiej, ustanowionej w art. 10:31 k.c.hol, w ramach której, w ustępie 3, wskazano, iż w rozważanym kontekście określenie „prawo” obejmuje także normy prawa prywatnego międzynarodowego danego państwa.

Jeśli chodzi o działanie klauzuli porządku publicznego skierowane przeciwko uznaniu istnienia/ważności danego małżeństwa zawartego za granicą, warto zwrócić uwagę, iż z materiałów legislacyjnych wynika zalecenie, by stosować w tym zakresie koncepcję zakładającą „l'effet atténué de l'ordre public”¹⁷.

2.2. Ustrój podstawowy

W art. 35 ust. 1 Kodeksu p.p.m. uregulowano właściwość prawa w odniesieniu do wzajemnych praw i obowiązków małżonków. Wypada wyjaśnić, że w ślad za francuskim prawem prywatnym międzynarodowym Kodeks p.p.m. hołduje metodzie kwalifikacji wedle merytorycznej *legis fori* (art. 21 Kodeksu p.p.m.). Stąd też, jak wskazuje się w uzasadnieniu

¹⁶ Na ten temat zob. w szczególności *La Reconnaissance des situations en droit international privé*. Ed. P. Lagarde. Paris 2013.

¹⁷ Zob. Rapport..., s. 19—20; por. M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

projektu ustawy, **kategoria „wzajemne prawa i obowiązki małżonków”** występująca w art. 35 Kodeksu p.p.m. obejmuje kwestie uregulowane w art. 181–195 monakijskiego Kodeksu cywilnego, a więc problematykę **tzw. ustroju podstawowego** („régime primaire”, „régime de base”)¹⁸. Trzeba jednak dodać, że wedle przepisu art. 21 ust. 2 Kodeksu p.p.m., w odniesieniu do instytucji nieznanych prawu monakijskiemu winno się dokonywać kwalifikacji kierując się prawem obcym, do którego należy dana instytucja.

Zgodnie z art. 35 ust. 1 Kodeksu p.p.m. wzajemne prawa i obowiązki małżeńskie podlegają prawu wspólnego domicylu małżonków, przy czym wyraźnie uściślono, że istnienie wspólnego domicylu można przyjąć zarówno wówczas, gdy małżonkowie zamieszkują wspólnie, jak i wówczas gdy zamieszkują w danym państwie osobno. W braku domicylu na terytorium tego samego państwa właściwe jest prawo ostatniego wspólnego domicylu małżonków. Wreszcie, gdy zawiodą oba wymienione kryteria, stosować należy prawo monakijskie.

Jednocześnie w ust. 2 zamieszczono przepis służący ochronie osoby trzeciej wobec oddziaływania względem niej prawa właściwego dla reżimu podstawowego. Ustawodawca monakijski nie poprzestał zatem, co zasługuje na pozytywną ocenę, na ustanowieniu mechanizmu mającego chronić osobę trzecią wobec prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego *sensu stricto* (art. 39 Kodeksu p.p.m. — zob. niżej). Dzięki temu ochrona osoby trzeciej wchodzi w grę także w sytuacji, gdy prawo właściwe dla praw i obowiązków małżonków nie przewiduje solidarnej odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich dla zaspokojenia zwykłych potrzeb rodziny. Niemniej rozwiązanie przyjęte w art. 35 ust. 2 Kodeksu p.p.m. ma postać normy jednostronnej. Mianowicie, analizowany przepis stanowi, że osoby trzecie, które w dobrej wierze dokonały na terytorium Księstwa czynności prawnej z małżonkiem mającym miejsce zamieszkania w Księstwie, mogą w zakresie dotyczącym praw i obowiązków małżonków powołać się na przepisy prawa monakijskiego. Rezygnacja przez prawodawcę z ukształtowania omawianego instrumentu jako normy zupełnej rozczarowuje. Uzasadnione zaufanie osoby trzeciej do prawa określonego państwa, z którym w sposób doniosły w rozważanym kontekście powiązana jest dana sytuacja, zasługuje bowiem na ochronę — podobnie jak w przypadku „régime secondaire” — niezależnie od tego, czy chodzi o powiązanie z państwem *fori* czy z jakimkolwiek innym państwem, przy czym wypada zaznaczyć, że ustawodawcy holenderski, belgijski oraz polski uznali, że okolicznoś-

¹⁸ Uzasadnienie..., s. 33.

cią przemawiającą za przyjęciem, że osoba trzecia, będąca wierzycielem małżonka, mogła polegać na prawie danego państwa, jest fakt, iż oboje, małżonek oraz osoba trzecia, mieli w tym państwie w chwili powstania zobowiązania miejsce zwykłego pobytu (zob. art. 10:39 k.c. hol., art. 54 par. 2 Kodeksu p.p.m. belg., art. 53 ust. 2 w zw. z ust. 1 polskiej ustawy o p.p.m. z 2011 r.).

W ust. 3 zamieszczono normę, zgodnie z którą we wszystkich przypadkach, jeśli tylko mieszkanie rodzinne położone jest na terytorium Księstwa, stosuje się przepisy prawa monakijskiego zapewniające ochronę mieszkania rodzinnego i przedmiotów urządzenia domowego stanowiących wyposażenie takiego mieszkania. Jak podkreśla się w uzasadnieniu projektu ustawy, norma ta czyni z monakijskich przepisów chroniących mieszkanie rodzinne przepisy wymuszające swoje zastosowanie¹⁹. Zwraca uwagę fakt, że w analizowanej regulacji mamy do czynienia ze sztywnym ujęciem *loi de police*. O uwzględnieniu lub pominięciu rozważanych przepisów nie ma rozstrzygać pożądaný rezultat merytoryczny czy też — inaczej — wynik zastosowania metody *a posteriori*. Przeciwnie: z góry wyraźnie przesądzono, że monakijskie normy chroniące mieszkanie rodzinne mają znajdować zastosowanie we wszystkich przypadkach, jeśli tylko takie mieszkanie położone jest na terytorium Księstwa. Dostrzec można zatem wyraźną różnicę pomiędzy podejściem z jednej strony prawodawcy monakijskiego, z drugiej zaś — prawodawcy polskiego²⁰ czy unijnego. Wypada w tym miejscu wyjaśnić, że ten ostatni — jak wynika z pkt. 53 preambuły unijnego rozporządzenia nr 2016/1103 o małżeńskich ustrojach majątkowych — zakłada, że organ orzekający winien mieć możliwość zastosowania koncepcji *loi de police* jedynie w wyjątkowych okolicznościach.

2.3. Małżeński ustrój majątkowy

W art. 36—40 Kodeksu p.p.m. uregulowano właściwość prawa w zakresie małżeńskiego ustroju majątkowego. I tak, zgodnie z art. 36 ust. 1 Kodeksu p.p.m. małżonkowie mogą wybrać jako prawo właściwe dla tej materii: albo prawo pierwszego wspólnego domicylu po zawarciu małżeństwa, albo prawo ojczyście jednego z nich z chwili dokonania wy-

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Zob. polemikę M.A. Zachariasiewicz z A. Mączyńskim na tle projektu polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym — M.A. Zachariasiewicz: *O potrzebie wskazania w nowej ustawie o prawie prywatnym międzynarodowym podstawy stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie*. PPPM 2010, T. 7, s. 42.

boru, albo prawo domicylu jednego z nich z chwili dokonania wyboru, albo prawo państwa miejsca zawarcia małżeństwa. Pierwszy z wymienionych wariantów odpowiada rozwiązaniu ustanowionemu w ramach pierwszej z norm kolizyjnych przewidzianych na wypadek braku wyboru prawa. Został on wprowadzony z myślą o umożliwieniu małżonkom wyeliminowania stanu niepewności, jaki może występować w okresie między chwilą zawarcia małżeństwa a wykrystalizowaniem się rzeczywistego pierwszego wspólnego domicylu²¹. Sięgając po ten wariant, małżonkowie mogą jednak na zasadzie antycypacji wskazać prawo państwa, w którym ma znajdować się ich pierwszy wspólny domicyl²². Uwagę zwraca także ostatnia z dopuszczonych opcji. Tradycyjnie bowiem pod adresem *loci celebrationis* jako kryterium mającego wyznaczać prawo właściwe dla stosunków majątkowych między małżonkami formułuje się zarzut, iż częstokroć jest to miejsce przypadkowe, niewykazujące w rozważanym kontekście wystarczającego związku z sytuacją małżonków²³.

Zgodnie jednak z art. 36 ust. 3 Kodeksu p.p.m. przedstawione wyżej unormowanie nie uchybia regulacji ustanowionej w art. 141 ust. 2 k.c. monak., dotyczącej nupturientów, którzy zawierają związek małżeński w Monako, a z których przynajmniej jeden jest cudzoziemcem. Otóż w takim przypadku, jeśli nupturienti nie zawarli małżeńskiej umowy majątkowej, prawo właściwe dla (ustawowego) małżeńskiego ustroju majątkowego może przez nich zostać wskazane w toku ceremonii zawarcia małżeństwa, na zapytanie urzędnika stanu cywilnego, przed którym małżeństwo jest zawierane²⁴. Dopuszczalne jest przy tym wskazanie: a) prawa ojczystego obojga nupturientów lub jednego z nich; b) prawa państwa, w którym przynajmniej jeden z nupturientów ma swój domicyl. W braku wskazania, zastosowanie znajduje monakijski ustrój ustawowy, tj. ustrój rozdzielności majątkowej (art. 1235 ust. 2 k.c. monak.).

Jednocześnie trzeba zauważyć, że zarówno samo dopuszczenie wyboru prawa, jak i szereg rozwiązań odnoszących się do poszczególnych aspektów *professionis iuris* przypomina czy wręcz odwzorowuje rozwiązania przyjęte w unijnym rozporządzeniu nr 2016/1103, dotyczącym małżeńskich ustrojów majątkowych [dalej: rozporządzenie nr 2016/1103]²⁵.

²¹ Uzasadnienie..., s. 34.

²² Zob. ibidem.

²³ Na ten temat zob. P. Twardoch, w: „System Prawa Prywatnego”. T. 20C: *Prawo prywatne międzynarodowe*. Red. M. Pazdan. Warszawa 2015, s. 147, 153.

²⁴ Na ten temat zob. Rapport..., s. 20.

²⁵ Tak też M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast. Jednakże pojęcie „małżeński ustrój majątkowy” w świetle Kodeksu p.p.m. odnosi się wyłącznie do małżeńskiego reżimu ma-

I tak, podobnie jak w tym ostatnio wspomnianym akcie normatywnym, w Kodeksie p.p.m. wyraźnie wskazano, że wybór prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego odnosi się do całości dóbr majątkowych należących do małżonków („s'applique à l'ensemble de biens” — tak zarówno w art. 36 ust. 2 Kodeksu p.p.m., jak i w art. 21 rozporządzenia nr 2016/1103 we franc. wersji językowej)²⁶. Należy jednak zaznaczyć, że monakijski ustawodawca nie przeprowadził w pełni zasady kolizyjnoprawnej jedności małżeńskiego ustroju majątkowego, rozumianej w ten sposób, że w danym punkcie czasowym wszystkie przedmioty majątkowe należące do małżonków podlegają, jeżeli chodzi o małżeński ustrój majątkowy, jednemu prawu właściwemu. Otóż zgodnie z art. 37 ust. 3 Kodeksu p.p.m., jeśli małżonkowie nie postanowili inaczej, następczy wybór prawa wywołuje skutki tylko na przyszłość, przy czym — jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy²⁷ — w monakijskim systemie prawnym przyjmuje się w rozważanym kontekście analogiczny sposób rozumienia pojęć „oddziaływanie na przyszłość” oraz „retroakcja” jak w doktrynie francuskiej na tle Konwencji haskiej z 1978 r. o prawie właściwym dla małżeńskich ustrojów majątkowych²⁸. Oznacza to, że — co do zasady — nowe prawo właściwe znajduje zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do przedmiotów majątkowych nabytych po zmianie statutu, natomiast przedmioty majątkowe nabyte wcześniej pozostają pod rządem dawnego statutu. W konsekwencji stosunki majątkowe małżonków mogą w danej chwili podlegać dwóm lub więcej ustrojom majątkowym wynikającym z różnych praw. Sytuacja taka jest wykluczona, gdy małżonkowie postanowili, że wybór prawa oddziaływać będzie w sposób retroaktywny. Tymczasem w przypadku rozporządzenia nr 2016/1103 mamy — jak się wydaje — do czynienia z klasycznym rozumieniem „oddziaływania na przyszłość” oraz „retroakcji”. Sam sposób sformułowania obu regulacji (z art. 22 par. 2 i 3 rozporządzenia nr 2016/1103 oraz z art. 37 ust. 3 Kodeksu p.p.m.) odnoszących się do oddziaływania w czasie wyboru prawa jest jednak bardzo zbliżony. Warto przy tym zauważyć, że w obu tych unormowaniach

jątkowego *sensu stricto* (*régime secondaire*), natomiast w świetle rozporządzenia — także do tych majątkowych skutków małżeństwa, które wpisują się w problematykę małżeńskiego ustroju podstawowego.

²⁶ Na ten temat zob. też *ibidem*.

²⁷ Zob. *Uzasadnienie...*, s. 36.

²⁸ Na ten temat zob. P. Twardoch: *Aktualne tendencje w międzynarodowym prawie małżeńskim na tle unijnego rozporządzenia w sprawie małżeńskich ustrojów majątkowych*. W: *Rozprawy z prawa prywatnego: księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*. Red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar. Warszawa 2017, s. 230—231.

wskazano, iż retroaktywne oddziaływanie nowego statutu nie może naruszyć²⁹/nie narusza praw osób trzecich³⁰.

Ponadto, w obu aktach podobnie ukształtowany został, za pomocą normy merytorycznej prawa prywatnego międzynarodowego, minimalny standard wymagań co do formy wyboru prawa. I tak, zarówno wedle art. 37 ust. 1 Kodeksu p.p.m., jak i wedle art. 23 rozporządzenia nr 2016/1103 akt obejmujący wybór prawa winien mieć postać dokumentu pisemnego, opatrzonego datą i podpisami stron. W różny jednak sposób, w przypadku Kodeksu p.p.m. z jednej strony oraz w przypadku rozporządzenia nr 2016/1103 z drugiej, starano się zapewnić dojście do głosu dodatkowych wymagań w zakresie formy wyboru prawa. Mianowicie, przepis art. 37 ust. 1 zd. Kodeksu p.p.m. stanowi, iż „pismo” obejmujące umowę o wybór prawa winno mieć „formę, jaką przewiduje w odniesieniu do małżeńskiej umowy majątkowej prawo wybrane lub prawo państwa, na którego terytorium akt jest sporządzany/ został sporządzony” [«Celui-ci (un écrit daté et signé des deux époux — przyp. P.T.) revêt la forme que prévoit pour le contrat de mariage le droit désigné ou celui de l'État sur le territoire duquel est rédigé l'acte »]. Tymczasem prawodawca unijny nakazuje w analogicznym kontekście zachować tzw. dodatkowe wymagania co do formy małżeńskiej umowy majątkowej wynikające z prawa państwa członkowskiego, na terytorium którego obaj lub co najmniej jeden z małżonków mają/ma miejsce zwykłego pobytu w chwili zawarcia umowy o wybór prawa (w przypadku, gdy każdy z małżonków ma miejsce zwykłego pobytu w innym państwie członkowskim, wystarczy zachowanie wymagań przewidzianych w prawie jednego z tych państw)³¹.

Powracając do podobieństw zachodzących pomiędzy obydwoma unormowaniami dotyczącymi wyboru prawa dla małżeńskiego ustroju majątkowego, należy wreszcie zwrócić uwagę, iż ustawodawca monakijski, tak samo jak prawodawca unijny, zdecydował się zamieścić — co z całą pewnością zasługuje na pozytywną ocenę — przepis regulujący *expressis verbis* kwestię prawa właściwego do oceny istnienia i ważności materialnej wyboru prawa. Co więcej, obaj prawodawcy kwestię tę rozstrzygnęli tak samo, a mianowicie wskazali, iż prawem właściwym w tym zakresie

²⁹ Tak w art. 37 ust. 3 Kodeksu p.p.m.

³⁰ Tak art. 22 par. 3 rozporządzenia nr 2016/1103.

³¹ Artykuł 23 par. 2—4 rozporządzenia nr 2016/1103. Obie regulacje różnią się także tym, że w art. 37 ust. 2 Kodeksu p.p.m. wymaga się, aby wskazanie prawa właściwego było wyraźne lub wynikało z postanowień małżeńskiej umowy majątkowej zawartej z zachowaniem wymagań co do formy przewidzianych w prawie wybranym lub w prawie miejsca zawarcia umowy. Tymczasem w rozporządzeniu brak postanowienia, które odnosiłoby się do kwestii sposobu wyrażenia woli w przedmiocie wyboru prawa.

jest prawo, do wyboru którego strony dążyły (por. art. 37 ust. 4 Kodeksu p.p.m. oraz art. 24 par. 1 rozporządzenia nr 2016/1103).

Również jeśli chodzi o prawo właściwe w braku wyboru prawa dla małżeńskiego ustroju majątkowego, przejęto w Kodeksie p.p.m. szereg elementów regulacji ustanowionej w rozporządzeniu nr 2016/1103. Dwie główne różnice pomiędzy rozpatrywanymi unormowaniami polegają na: 1) odwołaniu się przez monakijskiego ustawodawcę, w ramach normy podstawowej, nie do kryterium miejsca zwykłego pobytu, jak uczynił to prawodawca unijny, lecz do tradycyjnego, wypracowywanego przez lata³² w monakijskim prawie prywatnym międzynarodowym kryterium domicylu (por. art. 38 pkt 1 Kodeksu p.p.m. i art. 26 par. 1 lit. a) rozporządzenia 2016/1103) oraz 2) przyjęciu przez pierwszego ze wspomnianych prawodawców, na ostatnim szczeblu kaskady, właściwości prawa monakijskiego, podczas gdy prawodawca unijny odwołał się w ostatniej kolejności do prawa, z którym małżonkowie są w świetle ogółu okoliczności wspólnie najściślej związani w chwili zawarcia małżeństwa (por. art. 38 pkt 3 Kodeksu p.p.m. i art. 26 par. 1 lit. c) rozporządzenia 2016/1103). Wypada przy tym wyjaśnić, że preferencja, jaką monakijski legislator przejawiał w rozważanym kontekście na rzecz prawa własnego, wynikała z obaw, iż łącznik najściślejszego związku będzie rodził niepewność prawa³³. W pozostałym zakresie obie kaskady, z art. 38 Kodeksu p.p.m. oraz z art. 26 par. 1 rozporządzenia 2016/1103, przedstawiają się bardzo podobnie, w szczególności jeśli chodzi o petryfikację właściwości prawa oraz porządek, w jakim sprzężono z sobą normę operującą kryterium domicylu/miejsca zwykłego pobytu oraz normę operującą kryterium obywatelstwa. I tak, zgodnie z art. 38 Kodeksu p.p.m. w braku wyboru prawa małżeński ustrój majątkowy podlega: 1) prawu państwa, na terytorium którego małżonkowie „ustanowili” (dosłownie: „ustanawiają” — franc. „établissent”) swój pierwszy po zawarciu małżeństwa wspólny domicyl; 2) w braku tegoż — wspólnemu prawu ojczystemu małżonków z chwili zawarcia małżeństwa; 3) gdy zawiodą obie powyższe normy — prawu monakijskiemu (por. art. 26 par. 1 rozporządzenia nr 2016/1103). Interesujące jest przy tym zamieszczone w uzasadnieniu projektu ustawy wyjaśnienie, iż w przypadku, gdy „ustalenie się” pierwszego wspólnego domicylu małżonków nastąpiło nie bezpośrednio po zawarciu małżeństwa, lecz później, należy przyjąć, iż prawo wyznaczone tym łącznikiem oddziałuje wstecz, począwszy od dnia „ustalenia się” domicylu do dnia zawarcia małżeństwa. Taka sama reguła winna — jak się wydaje —

³² Na ten temat zob. Ch. Pasquier-Ciulla, R. Svara, S. Lerond: *Le Code monégasque prend la route du Règlement européen sur les successions: un chemin parsemé de différences*. «Gazette du Palais» 28/11/2017, n° 41, s. 56 i nast.

³³ Uzasadnienie..., s. 38. Na ten temat zob. też M. Revillard: *Monaco...*, s. 17.

znajdować zastosowanie w odniesieniu do prawa wskazanego normą z art. 26 par. 1 lit a) rozporządzenia nr 2016/1103, tj. w odniesieniu do prawa pierwszego po zawarciu małżeństwa wspólnego miejsca zwykłego pobytu małżonków, przy czym należy podkreślić, że — jak wynika z pkt. 49 preambuły rozporządzenia nr 2016/1103 — za pierwsze po zawarciu małżeństwa wspólne miejsce zwykłego pobytu małżonków uznaje się tylko takie wspólne miejsce zwykłego pobytu, które „wykryształizowało się” **krótko** po zawarciu małżeństwa.

Wreszcie, w art. 39 Kodeksu p.p.m. ustanowiono mechanizm mający chronić osobę trzecią wobec oddziaływania względem niej prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego. Regulacja ta, w swym ogólnym zarysie oraz w zakresie kilku elementów, takich jak sposób ujęcia dobrej wiary osoby trzeciej czy też ograniczenie możliwości powołania się przez małżonka wobec osoby trzeciej na prawo właściwe dla małżeńskiego ustroju majątkowego, wykazuje podobieństwo względem unormowania z art. 28 rozporządzenia nr 2016/1103. Na poziomie szczegółowym różnice między obydwoma regulacjami są jednak wyraźne.

2.4. Rozwód i separacja prawna

Zgodnie z art. 41 ust. 1 *ab initio* Kodeksu p.p.m. rozwód przed sądem monakijskim podlega prawu monakijskiemu. Ustawodawca wprowadził jednak odstępstwo od przywołanej wyżej normy, posługując się konstrukcją właściwości prawa na żądanie. Odstępstwo to dotyczy jednak wyłącznie małżonków, którzy mają wspólne obywatelstwo. I tak, na zgodne żądanie małżonków stosuje się ich wspólne prawo ojczyście (art. 41 ust. 1 *in fine* Kodeksu p.p.m.). Te same reguły obowiązują w odniesieniu do separacji prawnej.

Jednocześnie, w ślad za rozporządzeniem Rzym III, w odniesieniu do rozwodu oraz separacji prawnej dopuszczony został — co z całą pewnością należy ocenić pozytywnie — wybór prawa, aczkolwiek spektrum praw, spośród których można dokonać wyboru, jest w świetle Kodeksu p.p.m. węższe niż w świetle wspomnianego rozporządzenia. I tak, wedle art. 41 ust. 2 Kodeksu p.p.m. małżonkowie mogą wybrać prawo ojczyście jednego z nich lub prawo ich wspólnego domicylu (por. art. 5 rozporządzenia Rzym III). Warto przy tym dodać, iż w ramach omawianej regulacji wyraźnie wskazano, że wybór prawa może nastąpić „nawet przed zawarciem małżeństwa”. Jeśli chodzi o końcową granicę czasową, w literaturze wyznacza się ją na chwilę wszczęcia postępowania³⁴.

³⁴ Tak M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

3. Sprawy spadkowe

Przyjęte w Kodeksie p.p.m. regulacje odnoszące się do spraw spadkowych w znacznej mierze inspirowane były przepisami rozporządzenia spadkowego³⁵. Dwa spośród przetransponowanych rozwiązań stanowią przy tym daleko idącą innowację w monakijskim międzynarodowym prawie spadkowym.

Otóż po pierwsze, w art. 63 Kodeksu p.p.m. — w ślad za rozporządzeniem spadkowym — ustanowiono zasadę jednolitości statutu spadkowego. Tym samym nastąpiło odejście od koncepcji rozczłonkowania prawa właściwego dla spraw spadkowych, której hołdowała dotychczas monakijska jurysprudencja (w odniesieniu do ruchomości za miarodajne uznawano prawo ojczyste spadkodawcy, natomiast w odniesieniu do nieruchomości — prawo miejsca położenia rzeczy)³⁶. Mając na uwadze dobrze znane³⁷ trudności związane ze stosowaniem metody zakładającej kolizyjnoprawne rozczłonkowanie spadku, należy z aprobatą przyjąć zmianę wprowadzoną w monakijskim systemie prawnym.

Po drugie, wzorując się na art. 22 rozporządzenia spadkowego, ustawodawca monakijski dopuścił w art. 57 Kodeksu p.p.m. wybór prawa ogólnie właściwego dla dziedziczenia (zgodnie z art. 61 Kodeksu p.p.m. dopuszczalny jest także wybór prawa dla umowy dziedziczenia). Inaczej jednak niż w świetle art. 22 rozporządzenia spadkowego, spadkodawca może w świetle art. 57 Kodeksu p.p.m. wybrać jako właściwe jedynie swe prawo ojczyste **z chwili wyboru**³⁸. Rezygnując z przeniesienia do Kodeksu p.p.m. także drugiego wariantu, jaki dopuszcza rozporządzenie spadkowe, polegającego na wyborze prawa ojczystego **z chwili śmierci**, monakijski legislator wyeliminował w szczególności możliwość wystąpienia sytuacji, w której wybór prawa okazałby się nieważny w związku z tym, że spadkodawca wybrał prawo państwa, którego obywatelstwo spodziewał się uzyskać, lecz do dnia śmierci nie stał się/nie zdążył stać

³⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Dz.Urz. UE L 201 z dnia 27 lipca 2012 r., s. 107–134.

³⁶ Zob. M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

³⁷ Zob. w szczególności M. Pazdan: *Dziedziczenie ustawowe w prawie prywatnym międzynarodowym. Metody regulacji właściwości prawa*. Katowice 1973, s. 95–98.

³⁸ Zob. S. Lerond: *Le règlement sur les successions internationales inspire la loi monégasque*. « Gazette du Palais » 05/09/2017, n° 29, s. 44 i nast.

się obywatelem tego państwa³⁹. Niemniej trudno jednoznacznie ocenić ten krok monakijskiego ustawodawcy, ponieważ dopuszczalność wyboru prawa ojczyzstego z chwili śmierci ma także swoje zalety. W szczególności, pozwala na następcze uznanie wyboru prawa za ważny w przypadku, gdy spadkodawca wybrał prawo państwa, którego nie był obywatelem w chwili wyboru, lecz którego obywatelstwo uzyskał później i zachował do dnia śmierci⁴⁰. Inna istotna różnica pomiędzy obydwoma regulacjami dotyczącymi wyboru prawa, z art. 57 Kodeksu p.p.m. oraz z art. 22 rozporządzenia spadkowego, polega na dopuszczeniu w Kodeksie p.p.m. wyłącznie wyboru wyraźnego (art. 57 ust. 2 Kodeksu p.p.m.), podczas gdy wedle rozporządzenia *professio iuris* może także wynikać z postanowień rozrządzenia na wypadek śmierci (art. 22 ust. 2 rozporządzenia spadkowego)⁴¹. Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy, przyznanie doniosłości prawnej także wyborowi dorozumianemu uznano za rozwiązanie niesprzające pewności prawa⁴².

Poza dwoma przedstawionymi rozwiązaniami, nowością w monakijskim międzynarodowym prawie spadkowym jest także odwołanie się, w odniesieniu do sytuacji, w których nie dokonano wyboru prawa, do kryterium **domicylu** spadkodawcy. Jak już wspomniano, dotychczas posługiwano się w rozważanym zakresie kryterium obywatelstwa zmarłego (tak w odniesieniu do ruchomości) oraz kryterium miejsca położenia rzeczy (tak w odniesieniu do nieruchomości). Jak wyjaśnia się w uzasadnieniu projektu ustawy, domicyl został w rozpatrywanym kontekście uznany za lepszą podstawę łącznika niż obywatelstwo w szczególności z tego względu, iż prowadzi on do państwa, w którym ześrodkowana jest aktywność życiowa danej osoby⁴³. Jednocześnie w literaturze wskazuje się, iż przyczyną, dla której nie zdecydowano się przejąć kryterium, jakim operuje rozporządzenie spadkowe, tj. kryterium miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, było dążenie do zapewnienia „większej stabilności prawnej”. Zwraca się przy tym uwagę, iż pojęcie domicylu jest dobrze znane monakijskim sądom, które przez lata wypracowywały sposób jego rozumienia⁴⁴. Wypada dodać, że definicja domicylu przetransponowa-

³⁹ Zob. przykład przytoczony przez A. Bonomię na tle art. 22 rozporządzenia spadkowego — A. Bonomi, in: *Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement (UE) n° 650/2012 du 4 juillet 2012*. Eds. A. Bonomi, P. Wautelet. Ed. 2. Bruxelles 2016, s. 335.

⁴⁰ Zob. ibidem, s. 334.

⁴¹ M. Revillard: *Monaco...*, s. 17 i nast.

⁴² Uzasadnienie..., s. 47.

⁴³ Ibidem, s. 46.

⁴⁴ Tak Ch. Pasquier-Ciulla, R. Svava, S. Lerond: *Le Code monégasque...*, s. 56 i nast.

na została do art. 2 ust. 1 Kodeksu p.p.m. z art. 78 ust. 1 k.c. monak. (zgodnie z jej brzmieniem, „domicyl osoby” zlokalizowany jest „w miejscu, w którym ma ona swą główną siedzibę”). Ponadto, w art. 2 ust. 2 Kodeksu p.p.m. powtórzono domniemanie ustanowione w art. 79 k.c. monak., zgodnie z którym w stosunku do każdego Monakijczyka przyjmuje się, że ma domicyl w Księstwie, chyba że wykaże on, że jego domicyl znajduje się za granicą. Podobnie, zgodnie z normą art. 2 ust. 3 Kodeksu p.p.m., w braku przeciwnego dowodu domniemywa się, że cudzoziemiec mający zezwolenie na pobyt ma swój domicyl w Księstwie.

I tak, zgodnie z przepisem art. 56 Kodeksu p.p.m., ogólny statut spadkowy wyznaczony jest przez domicyl zmarłego z chwili śmierci. Należy wspomnieć, że nie ustanowiono przy tym szczególnej reguły korekcyjnej, na wzór tej zamieszczonej w art. 21 ust. 2 rozporządzenia spadkowego. Nie jest ona jednak potrzebna w obliczu przyjęcia w art. 26 Kodeksu p.p.m. (a więc w ramach części ogólnej ustawy) ogólnej reguły tego rodzaju.

Trzeba także zauważyć, że — jak już sygnalizowano — mocą normy z art. 24 Kodeksu p.p.m., należącej do części ogólnej ustawy, całkowicie wyłączono odesłanie. Stanowi to zasadniczą zmianę w stosunku do poprzedniego stanu prawnego, w którym dopuszczalność odesłania przyjmowana była przez jurysprudencję, w szczególności właśnie w sprawach spadkowych. Wskazując motywy odejścia od dotychczasowego rozwiązania, podniesiono w uzasadnieniu projektu ustawy, iż krok ten podyktowany był dążeniem do zapewnienia większej przewidywalności sytuacji prawnej⁴⁵. Dodatkowo warto zwrócić uwagę, iż odesłanie może prowadzić do naruszenia zasady kolizyjnej jednolitości statutu spadkowego⁴⁶. Instytucja odesłania ma jednak również istotne zalety, w szczególności sprzyja osiągnięciu międzynarodowej harmonii rozstrzygnięć. Tym przede wszystkim argumentem kierował się prawodawca unijny, dopuszczając w rozporządzeniu spadkowym, aczkolwiek w ograniczonym zakresie, odesłanie ze strony prawa państwa trzeciego (zob. pkt 57 preambuły oraz art. 34 rozporządzenia spadkowego)⁴⁷. Podejście legislatora monakijskiego oraz unijnego jest zatem w analizowanym punkcie rozbieżne, przy czym rozwiązanie przyjęte w Kodeksie p.p.m. nie zachwyca.

Szczególnie interesujące regulacje odnajdujemy w art. 62 oraz art. 63 Kodeksu p.p.m. Dotyczą one **rezerwy** i stanowią wyraz przywiązania

⁴⁵ Zob. też ibidem.

⁴⁶ Zob. M. Pazdan: *Dziedziczenie...*, s. 111; A. Bonomi, in: *Le droit européen...*, s. 560—561.

⁴⁷ Zob. A. Bonomi, in: *Le droit européen...*, s. 560.

ustawodawcy monakijskiego do tej instytucji⁴⁸. I tak, zgodnie z przepisem art. 62 Kodeksu p.p.m. zastosowanie prawa właściwego dla umowy dziedziczenia nie narusza praw osoby trzeciej, która wedle prawa ogólnie właściwego dla dziedziczenia uprawniona jest z tytułu rezerwy lub z tytułu innego prawa, którego osoba ta nie może zostać pozbawiona przez spadkodawcę. Z kolei zgodnie z przepisem art. 63 ust. 2 Kodeksu p.p.m. zastosowanie prawa właściwego dla dziedziczenia **nie może prowadzić do pozbawienia spadkobiercy rezerwy**, która przysługuje mu wedle **prawa ojczystego spadkodawcy z chwili śmierci, ani też do przyznania rezerwy** w przypadku gdy **prawo ojczyście spadkodawcy z chwili śmierci nie zna tej instytucji**.

Jak zauważają Ch. Pasquier-Ciulla, R. Svara oraz S. Lerond, dojście do głosu tego ostatnio przytoczonego unormowania może prowadzić do powstania osobliwej sytuacji, w której jako prawo właściwe stosowane będzie prawo monakijskie, jednakże z wyłączeniem reżimu rezerwy, będącego wszak tak istotnym elementem monakijskiego porządku prawnego (tak np. w przypadku obywatela brytyjskiego mającego domicyl w Monako)⁴⁹.

Wreszcie, ciekawe rozwiązanie ustanowiono w art. 64 Kodeksu p.p.m. Za pomocą tej regulacji prawodawca monakijski starał się w sposób kompromisowy rozwiązać konflikt pomiędzy statutem spadkowym a *lege rei sitae*, mając przy tym na względzie specyfikę prawa państw *common law*⁵⁰. I tak, wedle przepisu art. 64 Kodeksu p.p.m. zastosowanie prawa właściwego dla dziedziczenia nie stanowi przeszkody do zastosowania prawa państwa, na terytorium którego położone są dobra majątkowe będące przedmiotem dziedziczenia, jeśli to drugie prawo: 1) uzależnia przejście prawa własności lub wpis przejścia prawa własności do rejestru publicznego od dopełnienia określonych wymagań formalnych; 2) wymaga powołania zarządcy spadku lub wykonawcy testamentu przez organ publiczny państwa, o którego prawo chodzi; 3) uzależnia przejście dóbr majątkowych, będących przedmiotem dziedziczenia, na spadkobiercę lub zapisobiercę od wcześniejszej spłaty długów zmarłego, zgłoszonych na terytorium państwa, o którego prawo chodzi.

⁴⁸ Zob. S. Lerond: *Une réforme du droit monégasque facilite le règlement des successions internationales*, tekst dostępny na stronie: <http://www.lexplicit.fr/une-reforme-du-droit-monegasque-facilite-le-reglement-des-successions-internationales>; Ch. Pasquier-Ciulla, R. Svara, S. Lerond: *Le Code monégasque...*, s. 56 i nast.

⁴⁹ Ch. Pasquier-Ciulla, R. Svara, S. Lerond: *Le Code monégasque...*, s. 56 i nast.

⁵⁰ Zob. Uzasadnienie..., s. 52—53.

4. Uwagi końcowe

Pomimo kilku zastrzeżeń przedstawionych w toku powyższej analizy, należy stwierdzić, że poziom merytoryczny regulacji Kodeksu p.p.m. odnoszących się do spraw małżeńskich oraz spadkowych jest bardzo wysoki. Zwraca uwagę zwłaszcza fakt, iż wprowadzono szereg nowoczesnych rozwiązań, stanowiących odpowiedź na aktualne potrzeby obrotu cywilnoprawnego w wymienionych sferach. Wysoko ocenić trzeba również sam sposób sformułowania przepisów. Są one przejrzyste i zrozumiałe. Przyszłość pokaże, jak nowo przyjęte unormowania sprawdzą się będą w praktyce (najbliższe lata z pewnością przyniosą ciekawe orzecznictwo oraz pierwsze refleksje dotyczące stosowania ustawy). Można także zastanawiać się, czy monakijskie regulacje staną się źródłem inspiracji dla innych prawodawców, czy to przy tworzeniu nowych kompleksowych kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego, czy też przy nowelizacji poszczególnych przepisów.